

ADALÉKOK A KÖZÉPKORI SEPSI SZÉK ÉS A KÖRNYEZŐ TERÜLETEK TÖRTÉNELMI FÖLDRAJZÁHOZ

BINDER PÁL

Az utóbbi évek régészeti és történelmi kutatásai sok új adatot szolgáltatottak az egykori Sepszi-szék és általában Háromszék középkori történetéhez¹. Dr. Székely Zoltán kutatásai feltárták a zabolai és petőfalvi temetőket, melyeket az azokban talált XII. századi érmek datálnak. Az elmúlt évek során a Sepszi-szentgyörgyi Múzeum munkatársai több középkori várat tártak fel. Ezek közül a legrégebbinek az erődsi Csókás-vár bizonyult, ahol a XI. században épült faszervezetű várra építették rá és kőfallal kerítették körül a XIV. században az újat².

Az alábbiakban a hajdani Sepszi szék településtörténetével, valamint a sebei székelyek földjét környező területek történelmi földrajzával kívánunk foglalkozni. Módszerünk főleg a középkori oklevelekben szereplő helynevek elemzése volt, de ugyanakkor szeretnénk ismertetni a szászsebesi székelyek kédrésével foglalkozó újabb szász történelmi kutatások eredményeit is.

I. Szászsebes és a sebesi (sepsi) székelyek.

A székelyek Erdélybe településének egyik állomása volt a Sebes patak torkolatvidéke és általában a későbbi sebesi esperesség területe³. A (szász) sebesi székelység megült területet a XII. század közepe táján II. Géza király (1141—1161) korában letelepedett szászok vették át. A (szász) sebesi székelység templommal rendelkező falvakban lakott és társadalmi rétegződése előrehaladott volt, mivel a székely főemberek a Maros középső folyása mentén feudális uradalmakat birtokoltak. A hajdani (szász) sebesi székely települések némelyikét átvették a szászok és azok nevét is megtartották. Egy 1330-ban eszközölt pápai összeírás szerint a sebesi katolikus esperességhez a következő falvak tartoztak: Alvinc (Vynch inferiori), Szászárkos (Arkus), Alkenyér (Kunyrthu), Kudzsir (Villa Volcani), Péterfalva (Villa Petri), Lámkerék (Lancruk), Szászsebes (Sebus), Kissebes, ma Sebeshely (Sub castro), Bakludas (Malo prandio), Rehó (Rycho), Kelnek (Kelnuk), Récsé (Reech), Szászorbó (Orbow), Doborka (Duburka) Felapold vagy Nagypold (Apoldya superior),

Omlás (Omlas), Ecsellő (Thychelew), Feketevíz, ma Szecsel (Nigra aqua), Toporcsa (Chapurka), Alamor (Olmur), Nagyludas (Lades), Kisenyed (Enyedino), Alapold vagy Kisapold (Apoldya inferiori), Szerdahely (Ruzmark), Fejéregyház, pusztafalu (Alba ecclesia), Konca (Zekes)⁴.

Szászsebes és a sebesi (sepsi) székelyek között fennálló kapcsolatot a következő nyelvészeti, birtoktörténeti és okleveles adatokkal bizonyítható:

a) Már első tekintetre meglepő több sebesi és sepsi falunév azonossága. Szászorbó az orbai székre, Kelnek Kálnokra, Réche (1330: Reech) Rétyre utal. A fehérmegyei Csórától északra fekvő Árkos (Arcus Saxonialis, villa Saxonum de Erkud) pusztafalu pedig Árkosra emlékeztet⁵. A Csórán átfolyó patakot a román lakosság a közelmúltban is Valea Archişelor-nak nevezte, egy 1563-as határjárás alkalmával pedig az Árkos patakot Árkosfő-nek, románul Obârşia Archişilor-nak irták („incipientes in jugo montis loco Oburssye Arkysylor Walachice vocate“)⁶. Az Alvinc melletti Árkos vagy Erkes név tehát nyelvészeti szempontból egyértelmű a Sepsiszentgyörgy melletti Árkossal. A Sebes patak egyik mellékvíze Egerpatak volt, ennek névadói — Ferdinand Baumann szászsebesi helytörténész szerint — a hajdan Bakludason élt székelyek voltak⁷. Ezt a helynevet is nyilván a sepsiszéki Egerpatakkal hozhatjuk kapcsolatba.

Mivel a középkorban egyes helyneveket sokszor átfordított formájukban használták és így a régi székely nyelvben gyakoriak voltak a törökös hangzású nevek, ezért megkockáztathatjuk a Szászsebes melletti Lámkerék (1330-ban Lancruk, azaz Hosszúhát) és a háromszéki Uzon helynevek párhuzamba állítását, hiszen az utóbbi név törökül hosszút jelent. Megemlíthetjük még a Szecsel és Szelistye között folyó Csernavoda (oklevelesen Nigra aqua) és a háromszéki Feketeügy viznév azonos hangzását. Egy 1366-os határleírásban a Sebes-vidéki Csernavoda patak neve „fluvium Ffeketevyz“ néven fordul elő⁸.

A Sebes — vidéki helység — és víznevek elemzése után említsük még meg, hogy Szászsebes városának főutcáját — az első világháború végéig — hivatalosan „Siculorum Gasse“-nak, vagyis Székely utcának nevezték és a középkori város egyik negyede a „Quartale Siculorum“ nevet viselte⁹. Most már nem dönthetjük el, hogy ez az utcánév az egykor Szászsebesen lakó székelyekre utal-e vagy pedig csak a szomszédos Bakludason lakó székelyekre vonatkozik, akik — Baumann szerint — a székelység XIII-ik században történt áttelepítése után is itt maradtak.

A helységnevek elemzését és azonosítását az egykori Sebes-vidéki nevekkel nagyon megnehezíti az a tény, hogy a legtöbb Sepszi-széki település egyháza védszentjétől vagy patronusától kapta nevét, mint pl. Szentgyörgy, Szemerja, Illyefalva, Gidófalva, Kilyén, Szentkirály, Szentivány.

b) Az első név szerint okmányokban említett sepsi székely főúr, Akadás fia Vince ispán („fidelis noster Vincencius comes filius Akadas Siculus de Sebus“) volt, aki 1252-ben IV. Bélától adományul kapta a Székföldet¹⁰. Vince vagy Bencenc ispán azonban akkor is az öreg király hive maradt, amikor ő ellentétbe került István ifjú királlyal, aki tudvalevőleg Erdélybe vonult vissza és Déva — majd Feketehalom várai alatt vívott csatákban legyőzte Béla hadait. „Stephan iunior rex“ ezért 1269-ben elkobozta a Béla király

pártján álló nemesek birtokait és azokat hiveinek adományozta. Így jutott Vince birtoka, amely korábban fehérvári várföld volt („*terram Vincencii, quae fuerunt terra castris in comitatu Albensi*“) a kelneki szász geréb Chyl ispán kezébe („*Chyl comitis de villa Kelnuk ... fideli nostro*“)¹¹.

Vince vagy Bencenc Maros menti földje később visszakerül a sepsi Vince birtokába. 1291-ben a fehérvári káptalan bizonyítja, hogy Bencenc fiai István, Domokos és Mikó az akkor terra Sotheluk-nak nevezett birtokot eladták a kelneki Cheel (1269-ben Chyl) ispán fiainak. A Sótelek birtok 1291-es határjárása minden kétséget kizárólag bizonyítja, hogy a későbbi Bencenc (a mai Aurel Vlaicu) nevű faluról van szó. A székely nemzetségből (*de genere Siculorum*) származó testvérek birtokában levő falut délen a Szászváros székhez tartozó romoszi szászok (*terrae Saxonum de Romoz*), keletről Gyalmar (meta *terrae Galmar*), északon pedig Algyógy (*villam Gyogy*) falu határolta¹².

c) A székelyek keletre vándorlása után a sebesi székelyek egy kis közössége továbbra is a Sebes patak vidékén maradt. Az *Andreanum* néven ismert 1224-ben kiadott kiváltságlevélben II. Endre király a Sebes vidéki székelyek földjét (*terra Siculorum terrae Sebus*)¹³ a szebeni szászok egyetemének adományozta. A szász történészek megegyeznek abban, hogy itt nem a Sepszi-széki, hanem a szászsebesi székelyek földjét kell értenünk. Nem tudjuk azonban, hogy ez a Sebes vidékén maradt székelység később kitelepedett-e innen, vagy pedig beolvadt a környező szászokba. Egy 1397-ban keltezett oklevélben a fehérvári prepostság és püspökség közötti periratban említik a székelyföldi tizedet és a sebesi esperesség által fizetett ezüstöt („*Item in decimis de terra Siculorum et argento de districtu Sebes*“)¹⁴. A régebbi kutatók szerint a Sebes vidékén székelynek maradt falú Bakludassal (*Gieshübel*) azonos, azonban az 1397-ben említett *terra Siculorum*-ot ujabban Otto Mitterlstrass a mai Szászpián-al azonosította¹⁵. A későbbi századokban már többet nem említik a szászsebesi székelyeket.

Összefoglalólag elmondhatjuk, hogy a XII század közepéig a székelyek egy része a közép-Maros mentén, a Sebes patak torkolatvidékén telepedett meg. A székelyek itt falvakat alapítottak és az itteni székelység vezetőjének tekinthető Akadás család hűbértartókat szerzett a sebesi székelyek földjének peremén. II. Géza korában, tehát a XII század derekán és végén a szászok behívásának idejében, a sebesi székelyek az Olt vidékére költöztek és ott századokon át megőrizték régi lakhelyükre utaló Sebesi > Sebsi (ma Sepszi) elnevezésüket. Az ottani székelyek egy kis hányada (talán csak egyetlen faluközösség) még tovább is (Szász) Sebes vidékén maradt, de földjüket 1224-ben a szebeni ispánsághoz csatolták. A sebesi székelyekkel együtt Akadás fia Vince is az Olt vidékére költözött, de Vince földjének vagy Bencencnek nevezett Maros menti birtoka a VIII század végéig tulajdonában maradt. A további kutatás fogja talán megállapítani, hogy a helységnevek összecsengésén kívül nincs-e egyéb hasonlóság illetve összefüggés a szászsebesi (Árkos, Récse, Kelnek, Lámkerék) és a sepsi (Árkos, Réty, Kálnok, Uzon) helységek között. Erre vonatkozólag talán a patrisztikai kutatások, tehát az illető egyházak védőszentjének ismerete nyújthatna újabb biznyítékot.

II. A Székföld rövid ismertetése

Az oltvidéki Sebes-i (később sepsi-i) székelyek első okleveles említése 1252-ből származik. Ebben az évben Akadás fia Vince sebesi székely ispán hűséges szolgálataért megkapja a Székföldet, ami azelőtt a szász Fulkun család birtoka volt, melyet a tatárok — bizonyára 1241—1242-ben — feldúltak. Az oklevél még megemlíti, hogy ez a birtok, a brassói szászok (terra Saxonum de Barasu), a kerci románok (terra Olacorum de Kyrch) és a sepsi-i székelyek (terra Siculorum de Sebus (földjei között terül el¹⁶. A Székföld (terra Zek) tájnév e későbbi történelmi forrásokban nem fordul elő, de az itt kialakult Hidvég és Árapatak falvaknak határa századokon át változatlan volt és Akadás fia Vince vagy Bencenc egyenes leszármazottai — a Nemes és Mikó családok — gyakorlatilag 1848-ig Hidvég birtokosai voltak.

Az utobbi évek történelmi-földrajzi kutatásai bebizonyították, hogy az 1252-ben említett „terra Saxonum de Barasu“ alatt a mai Barcaságot értették¹⁷, mely a Vidombák patak régi török-magyar nevétől a Barassótól kapta nevét. A kerci románok földje valószínűleg Hidvég és Bölön között terülhetett el¹⁸, de ebben az esetben arra is gondolhatunk, hogy a fogarásföldi Kercs cisztercita apátság alapítása alkalmából innen kitelepített románok erre a vidékre költöztek. Ismeretes ugyanis, hogy a kerci apátság 1223-ban kiállított kiváltságlevele megemlíti az „elűzött románok földjét“ (terram exemptam de Blaccis)¹⁹.

A Székföld, vagyis a hidvégi uradalom és a Sepszi-szék határa év századokon át változatlan volt. A Baróti hegység vizválasztóján haladó határ az Olt melletti Vecernél kezdődik, ez a helynév már az 1252-es oklevelekben is szerepel és mint ilyen a legrégebb sepsiszéki határnév (1252: „Prima meta incipit ab oriente super quodam monte Vecul et venit ad flumen Olth“). A Bencenc unokái („ceteris nepotibus quandam Benchench“) és a Sepszi szék között fellépő határvillongások miatt többször, így 1349-ben²⁰, majd 1366-ban²¹ és 1448-ban²² újolag kijelölték Sepszi szék és a Hidvég Árapatak-i uradalom közötti határt, Az említett oklevelekben Vecer és Bölön között a következő határneveket olvashatjuk:

— 1349: montis Vechul, Kuzepberch, Debrefw, Houad, Corlathpotak, Zoltángyepw;

— 1366: montis Vechul, montem Benedikmezey, silvam Howad, rivulum Kurlatpataka vocatum seu Kurlatgepuy, possessione Bulgri;

— 1448: montis Vecul, Berch, silvam Benedekmezeye, silvam Hawad, fluvium Kollatpathaka alio nomine Kollathkwkpw.

Az említettek közül Benedekmezeje (eml. 1467), Debrefő (eml. 1349) azaz a Debrenpatak forrásvidéke és Havad (eml. 1666), Sepsiszentgyörgy város határát választotta el a hidvégi uradalomtól²³.

A Székföld uradalmi központja és legrégebb települése Hidvég. A falu német neve Fürstenberg²⁴ (Herceghegy) azt sugalja, hogy ez a település 1241 előtt a szász Fulkun család birtoka volt. Mivel a német-lovagkori Barcaság

székhelye Földvár volt nem pedig Brassó, a német lovagrend kiűzése után (1225), a Barcaság ispánja a földvári geréb — talán maga Fulkun — lett. Miután Fulkun birtokait Akadás fia Vince kapta meg, a Mikó és Nemes családok ősei örökölték Fulkun földvári geréb udvarát és allodiumát, vagyis hűbéri birtokait.

A XIII—XV században szoros kapcsolat volt a Barcaság és a Székföld falvai, Hidvég és Árapatak között. Amíg Hidvégen a Fürstenberg néven kívül nem maradt fenn semmi nyoma az egykori — feltehetőleg szász — lakosságnak, addig Árapatakon úgy a falu belterületén (Gáz utca — szászosan De Gauss = Gasse) mint a falu határában (Helt — Hiélt, Kruzbuk — Krezbrich, Lorhám — Rohrhamm, Henderbös — Henderbesch stb.) számos szász eredetű helynevet ismerünk²⁵. A középkori Brassóban több Arndörffer (=Árapataki) nevű család lakott és a bécsi egyetem 1488-as anyakönyvében szerepel egy „Valentinus Sutoris ex Arndorff Burciae“ (Sutoris vagy Velten Schuster alias Varga Bálint a barcasági Árapatakából) nevű diák²⁶. Egy 1427-os oklevélben Árapatakon több német hangzású családnév fordul elő (Nicolaus Sartor in alia Georgius Thoth, in tertia Andreas Gothsmann, Petrus Glotz)²⁷. A botfalusi Geréb-és az árapataki Geréb családoknak minden valószínűség szerint genealógiai kapcsolatai voltak egymással. Habár Botfaluban mai napig használják az „Af adler Jerd“ (auf edler Erde = a nemesi földön) helynevet²⁸, Botfalu mégis szabdaparaszt közösség maradt, de azért a botfalusi eredetű Árapatakon lakó Geréb család szászokat is telepített Árapatakra²⁹. Mivel Erősd falu csak a XV században alakult újabb település volt Árapatak határában³⁰, a csókási feudális vár az árapataki feudális földesurakkal, tehát a Geréb családdal hozható kapcsolatba.

A Székföld tehát a XIII század elején a barcasági Fulkun család tulajdona volt és ami a tatárjárás alatt igen sokat szenvedett, később a sebsi vagy sepsi székelyek főemberének, Akadás fiának Bencencnek birtoka lett. Bencenc birtokolta tehát a már Fulkun által alapított Hidvéget is, melynek neve Fürstenberg — azaz Hercegvár — ősi feudális erősített helysége utal. Bencenc gondoskodott a Székföld benépesítéséről így a XIV század elején már kialakult Hidvég és Árapatak lakossága, mely két falu katolikus egyházközségei már szerepelnek az 1330-as pápai tizedjegyzében. Amíg Hidvéget ezután mindig Bencenc utódai birtokolták, Árapatak földesura századokon át a szász eredetű Geréb (Gräf — jelentése: szász nemes) volt. Amint már láttuk, a Geréb család a Barcaságból, feltehetőleg Botfaluból, egy pár szász családot telepített Árapatakra, melynek határán 1479 előtt alapították Erősd, majd a XVIII század végén Előpatak falvakat. Ugyancsak a XVIII században a Nemes család Hidvég határában jobbágyokat telepít, akik megalapították Lüget és Nyáraspatak falvakat³¹.

A Székföld, illetve a Hidvég—Árapatak-i uradalom és a Sepszi szék falvai közötti határ jóllehet évszázadokon át a Baróti hegység gerincén húzódott, Bencenc utódai mégis megszerezték a Sepszi és Csíki székek között elterülő rengeteg erdőséget is, melynek ősi neve a Mikóerdő volt.

III. A brassói ispánság és Sepszi-szék közötti határ kérdésköre

Ismeretes, hogy a sepsi székelyek földjétől délre elterülő Barcaságot II. Endre király 1211-ben a Német lovagrendnek adományozta. A Barcaságon 1211-ben eszközölt határkijelölés Sepszi-szék története számára is fontos, hiszen a Sepszi-székhez tartozó Miklósvárat oklevelesen itt említik legelőször. A jeruzsálemi Szent Mária ispotály keresztes lovagjainak („Cruciferis de hospitali sanctae Marie“ — ezért Marienburg Földvár német neve) „terra Borza“ határa Halmágy várának gyepűjénél kezdődik „prima vero meta huius, terrae incipit de indaginibus castris Almage“), majd Ugra gyepűjénél folytatódik („usque ad indagines castris Noilgiant“), ezután Miklós gyepűje („usque ad indagines Nicolai“) következik, innen az Olt vizén („ubi aqua defluit quae vocatur Alt“) a víz folyásával ellenkező irányban halad a határ addig, amíg a Tatrang vize vagy a prázsmári Feketevíz (Tortillon) az Oltba ömlik³². Számunkra különösnek tűnik, az hogy habár az Olt Halmágy és Ugra falvak mellett folyik, a határ kijelölés, illetve határjárás szerint mégis csak Miklósvártól („indagines Nicolai“) kezdve képezi a Német lovagrendnek adományozott terület határát. Ez a körülmény azt sugalmazza, hogy az alsórákosi Oltkanyar vidékén nem az Olt képezte a Barcaság északi peremét.

A Német lovagrendnek adományozott Barcaságon — amely akkor a Persányi hegység mindkét felére kiterjedt — 1211–1225 között német és esetleg más anyanyelvű katolikusok falvakat alapítottak. A Persány hegység nyugati lejtőjén kialakult falvakat egy 1235-ben kiadott oklevél, a tulajdonképpeni Barcaság északi részén alapítottakat pedig egy 1240-ben keltezett okirat sorolja fel:

1235	1240
<i>Ultrasilvaniae diocesis</i> ³³	<i>Diocesis Cumaniae</i> ³⁴
— Leonem de Dubucha — Datk	— (ecclesias in Burcia in partibus Transiluanis videlicet)
— Gotfridum de Aqua Calida — Héviz	— Castrum sanctae Mariae — Földvár
— Nicolaum de Cormosbach	— Montem sancti Petri — Petersberg — Szentpéter
— Conradum de Venetüs — (Alsó) Venice	— Montem Mellis — Szászhermány
— Bernardum de Debran	— Tartilleri — Prázsmár
Hermannum et Gerlacum sacerdotes de Sarcam — Sárkány	

A Persányi hegység nyugati lejtője és az Olt között fekvő 1235-ben említett helységek meghatározásával Ernst Wagner foglalkozott, aki Debran-t egy Páró melletti pusztafaluvál azonosítja, Cormosbach pedig szerinte a mai

Kucsulátának vagy az itten elterülő faluhelynek felel meg³⁵. Ernst Wagner első megállapítását helyesnek tartjuk, hiszen a Vledény melletti Remete vidékén eredő és Páró felé folyó patak neve 1533-ben is Debren (fluvium Dobrayum) volt³⁶. Ami a Cormosbach azonosítását illeti véleményünk szerint ez inkább a Kormospatak mentén keresendő és mivel e patak mellett csak a (Felső) Fehér megyei Felsőrákos jobbágyfalva található, ezért az 1235-ben említett helység ez utóbbival lehetett azonos.

Ha elfogadjuk Cormosbach (1235) azonosítását Felsőrákossal, úgy megmagyarázható ugyancsak a Kormospatak-menti Olasztelek (1332: sacros de Olaszteluk) nevének eredete is. A szász történetírás újabban bebizonyította, hogy a XII században bevándorló szászokkal együtt a többségben levő németek (frankok, flamandok) mellett számos latin, tehát francia vagy vallon anyanyelvű család is bejött Erdélybe³⁷. Ezek közül legismertebb volt az 1206-ban említett disznódi Johannes Latinus, a Kozd forrásvidékén alapított Woldorf vagy Wallendorf (lefordítva Olaszfalva), a mai Dombos (vagy Váleni) névadója. Mivel a szász bevándorlókkal együtt bejött latinok népies neve olasz volt, nincs kizárva, hogy Olasztelek névadói is a XII–XIII században bevándorolt latinok voltak.

A Német lovagrend kiűzése (1224) után a volt „terra Borza“ területén kialakult a Brassói ispánság (comitatus Brassoviensis), ami a Persány hegység mindkét oldalán elhelyezkedő falvak mellett magába foglalta a Székföldet is. Ezért a XIII század végétől kezdve egy évszázadon át a hidvégi, a bodolai vagy a hévizi székely nemesek, valamint a barcasági szász gerébek képezték ezen vármegye nemesi rétegét. Azonban a XIV században a havasalföldi vajdák hűbérbirtokul megkapják Fogarasföldét és 1372-ben Vlaicu-Vodă az egész Sárkány-Hévíz-i uradalom (Sárkány mezőváros, Venice, Kocsoláta, Hévíz és Datk) ura lesz³⁸.

A hidvégi nemesek — a székely Vince utódai (pl. a XIV században Beche, Benchench, Dominicus, Donch, Ladislaus, Myko stb) — feudális birtokakat és falvakat szereztek a brassói ispánság területén. A hidvégi Domokos volt Domokushaza (1367) vagy Dominicusfalva (1373)³⁹ birtokosa. Mivel a Dominicus név egyik rövidített formája Micus illetve Mikó, az 1361-ben a prázsmári Teel gerébek birtokában levő „Mykfolua alio nomine Leelfalua vocata in comitatu de Brassow“⁴⁰, Nyén faluval vagy legalább is annak egy részével tűnik azonosnak. A középkorban Párót (Părău) Mikofalvának is nevezték, így ez a falu szintén a hidvégi Mikó családdal hozható kapcsolatba.

A brassói ispánsághoz tartozott Rákos is. Így például 1417-ben a Földvár és Veresmart közt folyó határperben, a tanuk között szerepelt „Ladislaus filius Stephani de Hydwegh aut Daniel de Rakos“⁴¹ is.

A székföldi nemesek sokáig kettős szerepet játszottak, mint birtokosok Brassó vármegye nemességéhez tartoztak, de mint székebyek továbbra is sepsi széki főembereknek számítottak. Így mikor 1426-ban a botfalusiak egy bizonyos területet vásároltak („particula terrae emptionali cum metarum distinctione“) és itt őket a sepsi széki székelyek (Siculos sedis Sepsy) zavarták, pelsőci Bebek Péter székely ispán megerősíti a szászok régebbi kiváltságait és ezt szentgyörgyi Daczó, bölöni Forró, ezenkívül rétyi, komollói, szentiványi,

illyefalvi és kálnoki főemberek mellett a hidvégi Mikó fia Antal és az árapataki Antal és György is aláírásukkal jóváhagyták⁴². 1448-ban a bölöni Forrók és a brassói gerébek közötti perben tanuként szerepeltek a hidvégi Nemes, a bodolai Béldi, valamint a nyéni szász eredetű Theel család tagjai⁴³.

A hidvégi nemeseket már a XIV század óta rokoni kapcsolatok fűzték a brassói szász gerébekhez. 1360-ban a hidvégi Domokos fia János, ennek fia Benedek, Pál fia Miklós bírótól — anyai ágon való ősétől — egy nemesi kőházat örökölt, melyhez három malom tartozott, az egyik a Brassó („unum super fluvio Brassou“ — ma Vidombák), kettő pedig a Tömös patakán („duo in fluvio Themes“), így tehát mind a három malom Brassó határán volt. Dénes erdélyi vajda által kiállított oklevélben a következő tanuk szerepelnek: a hidvégi Mikó fia László és Domokos fia László, valamint Árapataki László⁴⁴.

Jóval kevesebb okleveles adattal bizonyítható, habár valószínűnek tűnik a hidvégi nemesek és a földvári gerébek közötti rokonsági és birtokjogi kapcsolat. Mivel Hidvéget a krizbai Höltövény várával összekötő út neve Nemes János útja, feltételezhető, hogy ez a XIV században királyi birtokban levő vár⁴⁵ egykor a hidvégi Bencenc utódainak tulajdona volt. Akadás fia Bencenc, aki 1252-ben megszerezte Fulkun földvári geréb birtokait, egy ideig a földvári bírói tisztséget is viselte. Így az sincs kizárva hogy a földvári határon a XIII—XIV század fordulóján újonnan alapított Höltövény (Heldsdorf) szász falu és egyben Höltövény várának névadója, Heltwin, a hidvégi Bencenc család egyik tagja volt. Egy höltövényi szász legenda szerint a falu alapításának idején Hidvégen (Fürstenburg) Klingsor lovag lakott, akit a nép hősnak nevezett (Haldebautsch) ez a hős alapította úgy a falut valamint a várat, akinek személyét Höltövény pecsétje is megörökítette⁴⁶. Az Árpádház kihalása után a hidvégi nemesek a királynak adták át Höltövény várhegyét, de veszedelem idején tovább használhatták ezt a tulajdonképpen csak egy család befogadására alkalmas lakótornyot.

IV. Az 12274-ben említett Boralt és Barótt azonosításának kérdése

II. András király 1224-ben a szebeni ispánság fennhatósága alá rendeli az addig különböző közigazgatási egységekhez tartozó összes erdélyi szászokat. Az Andreanum szerint ezentúl a „Waras usque Boralt“ közötti területen élő lakosság, valamint a sebesi székelyek területén az un. Darócföldön (terra Daraus) lakó népesség egyesül (unus sit populus) és jogilag ezután a szebeni ispán alá lesz rendelve („unus ... sub uno iudice censeantur omnibus comitibus praeter Chybiniensem cessantibus radicitus“)⁴⁷.

A szászok régi történetét kutató legtöbb történész Waras-t Szászvárossal, Boralt-ot pedig Baróttal azonosította. Ezt tette a XVIII századi történészek közül az erdővidéki Benkő József⁴⁸, vagy a német felvilágosodás történésze August Ludwig Schlözer⁴⁹. A XVIII—XIX században vásárhellyé fejlődő Baróttal azonosította az 1224-ben említett Boralt-ot Johann Karl Schuller szebeni szász történész is⁵⁰. A Barót-al való azonosítást fogadják el az e kérdés-

sel foglalkozó mai történészek is, mint például Corionan Suciu és Ștefan Pascu⁵¹, az erdélyi szászok történelmével foglalkozó nyugatnémet Otto Mittelstrass⁵² és Ernst Wagner⁵³, valamint a sepsiszentgyörgyi Bálinth Gyula⁵⁴ vagy a szebeni Thomas Nägler is⁵⁵.

A kőhalmi helytörténészek már a XIX század második felében kételkedtek a Boralt-Barót azonosításában, hiszen a szász székek területe sohasem érintkezett Barót község határával. Friedrich Teutsch már 1875 —ben feltette a kérdést, hogy az 1224-ben említett Boralten nem azonos-e a Kőhalom határán emelkedő Boralten nevű dombbal?⁵⁶ Ezt a nézetét Friedrich Teutsch az apja — Georg Daniel Teutsch — által megkezdett szász történelmi összefoglaló munka új kiadásában is fenntartotta⁵⁷.

Dr. Heinrich Müller kőhalmi orvos és helytörténész 1895-ben egy tanulmányban foglalkozik az 1224-ben említett „Waras usque Boralt“ helynevekkel. Müller doktor Friedrich Teutsch érveit azzal cáfolja meg, hogy a kőhalmi Boralten domb túl jelentéktelen ahhoz, hogy a Szebeni ispánság 1224-ben megállapított keleti határának lehetne tekinteni⁵⁸. Ebben a cikkében, majd a Kőhalom szék történetét tárgyaló terjedelmesebb munkájában⁵⁹ Müller azt állítja, hogy az 1224-ben említett Boralt tulajdonképpen a „Baratrum Oltae“-ra, tehát az Olt alsórákosi szorosára vonatkozik.

A Sepsi szék és a Barcaság XIII századi történetének ismeretében megállapíthatjuk, hogy az 1224-ben megnevezett Boralt nem azonosítható sem Barót várossal sem pedig az Olt alsórákosi szorosával. Ezt a megállapítást a következő érvekkel támaszthatjuk alá:

a) Barót keleti határát régen is, de ma is a Barót pataka képezte, így a helység nem lehetett tőszomszédja Kőhalom széknek, melynek határas ohasem terjedt az Olt turzoni kanyarától keletre, jóllehet 1224-ben a későbbi Kőhalom szék területe alkotta a Szebeni ispánság keleti nyulványát.

b) A középkorban Barót nem volt sem mezőváros, sem pedig Sepsi szék székhelye, de még az Erdővidék központja sem. Így például 1549-ben a Sepsi székhez tartozó erdővidéki falvak — köztük Barót is — a miklósvári fiuszékhoz tartoztak⁶⁰.

c) A Kőhalom széki falvak közül kelet felé csak Szászsombornak volt közös határa a székely székekkel, azonban nem a Sepsi székkal, hanem az Udvarhely székhez tartozó Bardóc fiuszékkal vagy Vargyas vidékével⁶¹. A szászkédi esperességhez tartozó Zsombor falu, ha 1224-ben egyáltalában már létezett, nem tartozott a Szebeni ispánsághoz — habár a Boralten domb az ispánság keleti határát képezte — hanem Daróc földjéhez, melyet csak később csatoltak a Királyföldhöz. Zsombortól északra és keletre tehát a telegdi — később udvarhelyi — székelyek földje terült el, Barót falu azonban Sepsi székhez tartozott, tehát nem képezhette a Szebeni ispánság keleti határát.

d) A Szebeni ispánsághoz és a kézdi esperességhez tartozó legészakkeletibb szász falu Mirkvására volt, de ennek keleti határvonala a Brassói ispánságban, majd Felsőfehérmegyében fekvő Alsórákos falu határával érintkezett.

e) Az 1224-ben említett Boralten nem azonosítható az alsórákosi Olt-szorossal azért sem, mert az Olt völgye a kanyarban nem volt alkalmas kö-

zuti közlekedésre, ezért az Erdővidékéről és a Barcaságról nyugat felé menő utak a Rika hágon és Apáca erdején keresztül vezettek⁶². Maga az Oltszotos pedig sohasem volt közigazgatási határvonal hiszen a szorostól nyugatra elterülő Alsórákos és a szorostól keletre fekvő Felsőrákos a középkorban egyazon megyéhez tartozó jobbágyfalvak voltak. Ha az Andreanumban valóban az Oltszotost akarták volna határnak kijelölni, akkor nem a felemás értelmű Baratrum kifejezést, hanem más egyértelmű latin szót, mint pl. claustra vagy angusta, használtak volna. Az Andreanumban 1224 — ben említett Boralten helynév tehát csakis Kőhalom szék keleti felén keresendő, valahol ott ahol a Szebeni ispánság a XIII században a Brassói ispánság — a későbbi Felsőfehér megye — területével határos volt.

f) Az 1840-es években Michael Fuss, majd Johann Karl Schuller is leírják a Kőhalom és Szászugra között fekvő „Grossborlten“ helynevet⁶³.

A Borlten vagy Boralten nevű domb vagy magassági pont azonban nem fordul elő a XIX-ik században készült részletes térképeken. Ez a tény arra indította Ernst Wagner történészt, hogy Friedrich Teutsch állítását egy kőhaloszéki Boralt létezéséről⁶⁴, a legendák és történelmi mesék birodalmába sorolja.

Hogy a Boralt kérdést jobban megértsük, tudnunk kell, hogy Szász-ugrán, szász lakosság mellé, már a XVI századtól kezdve magyarok is letelepedtek. Az ugrai magyarok a XVII—XVIII században ugyan elszászosodtak, azonban a falu határ- és dülő nevei közül mai napig is számos magyar eredetű név van használatban. Az ugrai határ északi részén emelkedő Borlten domb vagy magaslat nevét az ugraiak Weinhelten (szőlős hegy)-re fordították le. Az ugrai evangélikus egyház 1592—1594 évi anyakönyvében a bérbe adott egyházi földek között a Weinelden nevű szántó is szerepel: „Anno 1592. Eodem anno legavit ad templum Georgius Barabas jug. agri 1 in Weinelden“. „Anno 1594 legavit ad templum jug[erum] 1 agri im Weinelden Petrus Kuti vel Pitter beym Brunnen“⁶⁵.

Amíg a kőhalmi szászok inkább a lefordíthatlan Boralten (Grossboralten) helynévformát használták, addig a szászugrai „magyar szászoknál“ ma is a Weinhelten-re lefordított és némileg ez a népi etimológia által torzított névalak használatos. Az ugrai helynevek 1885 évi összeírásában a szász hangzású „än Wänjelden“ név mellett szerepel a magyaros „am Borkarok“ (a Borárkónál) elnevezés is, ami alatt minden bizonnyal az 524 m magas Boralten dombról leereszkedő árkot értik⁶⁶.

Az eddig elmondottak szerint a Boralt-en (Borlten) helynév semmiképpen sem legenda szülte vagy mesterkélt elnevezés, hiszen lefordított Weinhelten (524 m) alakban Kőhalom és Szászugra között minden régi topográfiai térképen előfordul. Mivel az újabb kutatások az ugrai evangélikus temető területén emelkedő Várhegyen (szászul „det Burgreg“ — az itt eredő patak neve: „am Waraschpatak“) keresik az 1211-ben oklevelesen említett Noilgiant várat, a vár felett jól látható a talán besenyő eredetű nevet viselő Boralten emelkedés könnyen képezhette az 1224-ben szervezett Szebeni ispánság keleti határvonalát, annál is inkább mert Noilgiant g yepüje a Német lovagrend 1211 évi határjárásában is mint határvonal szerepel.

A Boralten helynév 1224-ben nemcsak a Szebeni ispánság keleti határát jelentette. A XIII század elején Kőhalom királyi vár volt és még nem tartozott a szászoknak adományozott Királyföldhöz. A legrégebbi oklevelekben Kőhalom a besenyő eredetű Rukbaz néven fordul elő, ami arra utalhat, hogy a királyi vár védői besenyők voltak. A szász Kőhalom széket eredetileg Kozd székeknek nevezték, a „S[igillum] provincialium sedis de Kozd“ felírás szerepel a későbbi Kőhalom székek legrégebbi pecsétjén⁶⁷.

Noilgiant várától, illetve Boralten-től északra a XIII század elején királyi darócok, azaz vadászok laktak⁶⁸. A darócok földjét (terra Daraus). II. Endre 1224-ben a szászoknak adományozta, de a Homoróddaróc vidékére betelepülő szászok nem délről, a kozdi esperesség területéről, hanem nyugatról, Szászkézd vidékéről jöttek és ők alapították meg a későbbi Kőhalom székek északi részén fekvő falvakat, Zsombort, Sövényseget, Darócót, Pálost, Mohát, Zoltánt stb.⁶⁹.

A Boralt dombja volt tehát a határ a Szebeni ispánság, a kőhalmi vártartomány, a darócok földje és a Barcaság között. Nincs kizárva, hogy a Boralt szó eredeti jelentése — talán a besenyők nyelvén — határ volt, annál is inkább mert hasonló hangzású helyneveket nyugatabbra is találunk, így a kozdi esperességhez tartozó Kaca és a szászkézdi esperességhez számító Pálos falvak között is.

A Boralt helynév földrajzi meghatározása Sepszi székek történetére nézve is fontos, mert kizárja az 1224-ben említett Boralt azonosítását Barót várossal. Ez utóbbi, tehát a középkori Sepszi székek, a Barcaság, az Orbai, —, Kézdi-, Csiki- és Telegdi (udvarhelyi) székelyek földje között feküdt és közvetlenül nem volt határos az eredetileg Szebeni ispánságnak nevezett Királyfölddel, vagyis a szász székekkel.

Rövidítések jegyzéke

ArchVer	— Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde
B	— București, Bukarest
Bp	— Budapest
Kbl	— Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde
Programm Mühlbach	— Programm d. ev. Untergymnasium in Mühlbach
Székoll	— Szabó Károly, Szádeczky Lajos, Barabás Samu: <i>Székely Oklevéltár I—VIII</i> . Kolozsvár 1872—1934.
SiebArch	— Siebenbürgische Archiv. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Dritte Folge. Köln—Graz, Böhlau Verlag
Ub	— Zimmermann, Franz — Werner, Carl — Müller, Georg — Gündisch Gustav: <i>Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I—VI</i> . Hermannstadt—Bukarest, 1892—1981.

JEGYZETEK

- ¹ Székely Zoltán: *Kora középkori temetők Délkelet – Erdélyben.* – Korunk-Évkönyv 1973, 219–228.
- ² Székely Zoltán: *A százéves sepsiszentgyörgyi Múzeum a kutatás szolgálatában.* – Fórum 1980 dec. 12.
- ³ Binder Pál: *Közös történelmünk kutatása. A sepsi (sebesi) székelyek és (Szász) Sebes.* – Megyei Tükör 1972 nov. 5 (788 sz.), 1, 8 old.
- ⁴ Ub I, nr. 474.
- ⁵ Wagner, Ernst und Gunesch, Hans: *Zur Geschichte des Winzer Distrikts.* – Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. IV. Folge, I (1978 Heft 1, 93–96. (Zur Wüstung Sächsisch Erkes).
- ⁶ Gunesch, Hans: *Beiträge zur Siedlungsgeschichte des Broser Stuhles vom 13. bis zum 16. Jahrhundert.* – SiebArch Bd. 8, 1971, . 20.
- ⁷ Baumann, F.: *Zur Geschichte Mühlbachs 1526–1571.* – Programm Mühlbach 1888 (89, 57) „Der Eger entspringt östlich von Petersdorf und fließt in Nő Richtung über den Gieshübel in den Zekesch. Gleich dem Mühlbach in alter Zeit zu Erlegebüsch sich hinziehend, hat derselbe wahrscheinlich von den Seklern, den einstigen Bewohnern des Giesshübel, den Namen Eger der Erlenbach erhalten. Heute ein winziges Bächlein“).
- ⁸ Ub II, nr. 877 („perveniendo usque fluvium Ffeketeviz vocatum“).
- ⁹ Klootz, I.: *Mühlbacher Hexenprozesse.* – Programm Mühlbach 1882 (83, 9) 1719: Quartale Petri, Rosarum, Jacobi, Siculorum).
- ¹⁰ Ub I, nr. 86.
- ¹¹ Ub I, nr. 187.
- ¹² Ub I, nr. 255.
- ¹³ Ub I, nr. 43.
- ¹⁴ Ub III, nr. 1397.
- ¹⁵ Mittelstrass, Otto: *Terra Syculorum terrae Sebus und der sächsische Unterwald.* – Sieb Arch Bd. 8, 1971, 88–110.
- ¹⁶ Ub I, nr. 86 („ad nos fidelis noster Vincencius comes filius Akadas Siculus de Sebus ... quod terram Zek, quae quondam Fulkun Saxonis fuerat sed per devastationem Tartarorum vacua et habitatoribus carens remanserat“).
- ¹⁷ Binder, P.: *Etimologia, sensul inițial și evoluția numelui topic „Brașov“.* – Limbă și literatură VIII, 1964, 410–420.
- ¹⁸ Binder, P.: *Considerații istorice cu privire la primele așezări românești amintite în documentele medievale (Localizarea lui Kerch Olachorum).* – Anuarul Institutului de Istorie din Cluj VII, 1964, 317–320.
- ¹⁹ Ub I, nr. 38.
- ²⁰ Documente privind istoria României. C. Transilvania. B, 1954. XIV. vol. IV, 694–695.
- ²¹ Ub II, nr. 853.
- ²² SzékOkl VIII, 51.
- ²³ Györgybiró Pál, Imreh Barna, Kisgyörgy Zoltán: *Sepsiszentgyörgy helynevei.* – Aluta X–XI. 1980, 306–309, 315.
- ²⁴ *Siebenbürgisch–Sächsisches Wörterbuch* II. (D–F), Berlin und Leipzig, é.n., 534 („Fürstenberg, magyarisch Hidvég, heute Firstenbrich genannt. Schon vor der Fürstenzeit so genannt: 1480 Fürstenbrich, Fyrstenpurg, Fwrstebrieh, Fwrstenburg“); Theodor Link: *Kleine Geschichte Siebenbürgens.* 1817, 55 („Der Sachsen Fulkun zugehörig gewesener Gut Fürstenberg – Hidvég und Árapatak – einen verdienten Szekler verliehen wurden“).
- ²⁵ Marțian, I.: *Eine zweite Kreuzburg.* – Kbl 50/1927, 168–172.
- ²⁶ Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban.* B, 1979, 344.
- ²⁷ SzékOkl V, 8–9.
- ²⁸ Martin, Friedrich: *Von Brenndörfer Gassen und Flurnamen.* – Kbl, 1975, Heft 2–3, 141–144.
- ²⁹ SzékOkl V, 72 (1555: „egregios Andream et Barnabam Gereh“).
- ³⁰ Iczkovits Emma: *Az erdélyi Fehér megye a középkorban,* Bp. 1939, 32. (1479: „possessio Ereusd in territorio possessionis Arapataka noviter populis decorata“), lásd még Binder Pál: *Erősd első okleveles említése.* – Megyei Tükör 1973 aug.-17, 1030 szám, 4–5 old.

- ³¹ Benkő, Josephus: *Transsylvania Specialis. Terra Hungarorum*. Ms, 115. („Villā Liget et Nyáros Patak recentioris colonio Valachico Nemesiani itidem juris sunt“).
- ³² Ub I, nr. 19.
- ³³ Ub I, nr. 72.
- ³⁴ Ub I, nr. 76.
- ³⁵ Wagner, Ernst: *Boralt und terra Daraus. Zur Ostgrenze des Andreanischen Rechtsgebietes*. — Sieb Arch Bd. 8, 1971, 75; *Geschichte der Deutschen auf dem Gebiete Rumäniens I (12 Jhd. — 1848)*, B, 1979, 30.
- ³⁶ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt II*. Kronstadt, 1889, 323 (1533: „Item Czaydinensibus pro ponte circa heremitam, ultra fluvium Debrayum“).
- ³⁷ Klein, Karl Kurt: *Latini in Siebenbürgen. Ein Beitrag zur Frühgeschichte der Siebenbürger Sachsen*. — Siebenbürgisch-sächsischer Hauskalender 1959, 60–80.
- ³⁸ Ub II, nr. 987 (1372: „forum dictum Scherkkengen situm in terra Fugaras prope Alt cum suis pertinentiis, item villam dictam Venecze, villam Koczolad, villam quae vocatur Calida aqua, villam Dogbka cum omnibus suis iuribus et pertinentiis“).
- ³⁹ Ub II, nr. 884 (A Sombori családból származó „Jacobus dictus de Brassou nobilis de Drag“ 1367-ben a következő „in districtu de Brassou“ fekvő falvak birtokosa volt: Bodola, Zayzen, Domonkushaza, Puchna, Terch, Tuhan, Zernehaza); nr. 1010 (1373-ban „Ladislai de Brascho“ birtokai: Budula, Dominicusfalwa, Lylendorf, Zezyna, Turcz, Tuchan, Zirna).
- ⁴⁰ Ub II, nr. 784.
- ⁴¹ Ub IV, nr. 1816.
- ⁴² Ub IV, nr. 1981.
- ⁴³ Ub V, nr. 2622.
- ⁴⁴ SzékOkl VIII, 23–25, nr. 14.
- ⁴⁵ Ub II, nr. 597 (1344: „Castro nostro Holtuen vocato in Brasso in confinibus regni nostri habito“, magának a falunak első okleveles említése 1377: „villa Heltwen“).
- ⁴⁶ Rothbacher, Ernst: *Heldsdorf. Monographie einer Burzenländer Gemeinde*. B, 1977, 18–19.
- ⁴⁷ Ub I, nr. 43.
- ⁴⁸ Benkő, Josephus: *Transsylvania I*, i.m. 443.
- ⁴⁹ Schlözer, A: *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Göttingen, 1795, 162.
- ⁵⁰ Schuller I.K.: *Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen*. Mit besondere Berücksichtigung der Geschichte der deutschen Colonisten im Lande. Hermannstadt, 1840, 45–46.
- ⁵¹ Suciu, Coriolan: *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, B, 1967, 56; Pascu, Ștefan: *Voievodatul Transilvaniei I*. Cluj, 1971, 120.
- ⁵² Mittelstrass, Otto: *Beiträge zur Siedlungsgeschichte Siebenbürgens im Mittelalter*. München 1961 II. Anhang, 3.
- ⁵³ Wagner, Ernst: *Historisch-statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen*. Köln–Wien, 1977, 322; *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen 1191–1975*. Gesammelt und bearbeitet von Ernst Wagner. Köln–Wien, 1976, 16–19.
- ⁵⁴ Bálinth Gyula: *Kovácszna megye népessége és népesedése a XIV. században*. — Aluta VIII–IX, 1976–1977, 121.
- ⁵⁵ Nägler, Thomas: *Die Ansiedlung der Sachsen in Siebenbürgen und ihr Beitrag zur Entwicklung der rumänischen Feudalgesellschaft*. — Studien zur Geschichte der mitwohnenden Nationalitäten in Rumänien und ihrer Verbrüderung mit der rumänischen Nation. Die deutsche Nationalität. B, 1976, 118.
- ⁵⁶ Teutsch, Friedrich: *Zur Geschichte von Reps*. — ArchVer XV, 1876, 158.
- ⁵⁷ Teutsch, Georg Daniel: *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*. 3. Auflage, I. Bd, Hermannstadt, 1899, 31.
- ⁵⁸ Müller, Heinrich: *A Varos usque in Boralt*. — Kbl 1895, 36, 49, 54.
- ⁵⁹ Müller, Heinrich: *Zur Geschichte des Repser Stuhles*. — ArchVer 36/1909, 333–334.
- ⁶⁰ SzékOkl VIII, 91–93 (1459: „Universis populis et inhabitatoribus Mikloswara, Baroth, Kepez, Bodos, Bachon, Zarazaytha, Wzonka, Kezepytha, Nagaytha et Belen vestram iudicariam Mikloswara spectari ... castellanis castrorum Therz et Helthwen“).
- ⁶¹ SzékOkl VIII, 370–373.

- ⁶² Binder, P.: *Drumurile și platurile Țării Birsei*. — Studii și articole de istorie XIV, 1969, 216.
- ⁶³ *Verzeichniss derjenigen Pflanzen welche ... in Siebenbürgen wildwachsend angetroffen werden*. Zusammengestellt von Michael Fuss. — ArchVer II, (1845), 358; Schuller, Karl Johann: *Siebenbürgisch-sächsische Eigennamen von Land und Wasser*. — ArchVer VI (1865), 348.
- ⁶⁴ Wagner, Ernst: *Boralt und Terra Daraus*, i.m., 72.
- ⁶⁵ Schuller, G.A.: *Aus der ältesten Galter Matrikel*. — Kirchliche Blätter, 1928, 146 (Verzeichnis der Kirchenäcker).
- ⁶⁶ Binder, M.: *Flurnamen aus dem Repser Bezirke. 1. Gall, 2. Stein*. — Kbl, 1885, 42.
- ⁶⁷ Scheiner, Walther: *Zur Ortsnamenforschung 1. Repts*. — Deutsche Forschung in Südosten 1944, 152—158; *Köhalom várnagyjai a 14. században*. — Történelmi Tár 1907, 193; *Siebenbürgische Vierteljahrschrift* 62, 1939, 92.
- ⁶⁸ Györfly György: *Az Árpád-kori szolgálónépek kérdéséhez*. — Történelmi Szemle 1972, 261—320; Baresay András: *Adatok az udvar és erdőispánságok történetéhez az Árpád-korban*. — Agrártörténeti Szemle, 1977, nr. 3—4, 325—376.
- ⁶⁹ Fabritius, Karl: *Urkundenbuch zur Geschichte des Kisder Kapitels vor der Reformation und der auf den Gebiet desselben ehemals befindliche Orten*. Hermannstadt, 1875, 239—250.

CONTRIBUȚII LA GEOGRAFIA ISTORICĂ A SCAUNULUI SEPSI ȘI A REGIUNILOR LIMITROFE

(Rezumat)

Cercetarea geografiei istorice a decanatului catolic și a scaunului săsesc Sebeș din evul mediu a dus la concluzia, că secuii din scaunul Sepsi în secolele XII—XIII au locuit în zona văii Sebeșului. La această concluzie duce atât diploma Andreanum din 1224 (unde se pomenesc de terra Syculorum terrae Sebus) cit și analiza unor coincidențe toponimice și lingvistice, cum ar fi Șebes—Sepesi (prescurtat Sepsi), adică cei din Sebeș, unul din cele Trei Scaune de mai târziu, Reciu (Gârbova-Alba) și Reci (Covasna) Arcuș (Archiș azi pe hotarul satului Cioara—Săliște) și Arcuș, Cilnic (Alba) și Cilnic (Covasna) riul Cernavodă (Nigra Aqua) de lângă Săcel și Riul Negru din Covasna. Feudalizarea secuilor a început încă în ținutul Sebeș. Acesta se poate dovedi și prin onomasticul Binținț (Benzenz), proprietarul satului Binținț (azi Aurel Vlaicu) din secolul al XIII-lea. Akadus fiul secuului Vincencius (Binținț) a fost conducătorul secuilor așezați în cotitura Oltului. Acest nobil în 1252 primește în donație ținutul „Terra Zek” adică zona satelor Hăghig și Araci. Urmașii lui Binținț au avut reședința la Hăghig (numit în germană Fürstenberg, adică cetatea prințului), iar urmașii lor erau nobilii Nemes și Mikó. În secolele XII—XIV între Terra Zek și Țara Birsei erau strânse relații demografice, iar nobilii din Hăghig aveau posesii în Brașov și un timp erau juzii târgului Feldioara și în această calitate construiesc cetatea Hălchiului (Crizbavului). Analiza atentă a diplomei din 1224 a dus la concluzia că sașii din comitatul Sibiu au avut limita posesiei lor răsăritene reperul Baraolt (incipiens a Waras usque in Boralt) care însă nu se identifică cu orașul Baraolt din actualul județ Covasna, ci cu dealul Boralten dintre Ungra și Rupea. Între Pământul Crăiesc (Comitatus Cibiniensis) și cele Trei Scaune s-a intercalat Comitatul Alba, care cuprindea zona Șercaia—Hoghiz—Racoșul de Sus. În acest ținut s-a extins colonizarea saxonă, poate și cea valonă-italiană (Tălișoara “satul italienilor”). Nobilii din Hăghig aveau posesii și prin aceste părți, teză confirmată și de numele vechi ale satului Părău: Mica (Mikesdorf).